

Konvergens och divergens i fråga om arbets kvalitet i Europa 1995–2010

Sammanfattning

Sammanhang

Att förbättra och harmonisera arbetsvillkoren är ett av EU:s centrala mål. I artikel 151 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt anges exempelvis att unionens och medlemsstaternas mål ska vara att "främja sysselsättningen, att förbättra levnads- och arbetsvillkor och därigenom möjliggöra en harmonisering samtidigt som förbättringarna bibehålls...". Dessutom finns en rad politiska initiativ till stöd för utvecklingen av arbets kvaliteten. Det finns många faktorer som påverkar arbets kvaliteten, och effekterna av dessa kan variera mellan olika länder, yrken eller branscher. Det innebär att arbets kvalitetsutvecklingen i Europa kan gå snabbare i vissa länder och saktare i andra, vilket leder till att arbets kvaliteten både kan konvergera och divergera mellan de olika länderna. Divergens uppstår när arbetsvillkoren förändras i olika takt så att skillnaderna mellan länderna ökar, och konvergens uppstår när förändringen i stället leder till minskade skillnader mellan länderna. Därför är det viktigt att analysera hur arbets kvaliteten konvergerar och divergerar. Det kan ge betydande insikter i trenderna inom arbets kvaliteten i hela Europa, visa om förändringarna av arbets kvaliteten gynnar vissa grupper mer än andra och belysa de faktorer som driver dessa förändringar. Det kan också bidra till bedömningen av huruvida vissa av unionens politiska mål uppfylls. Syftet med denna rapport är att granska konvergens och divergens i fråga om arbets kvaliteten i EU under åren 1995–2010. Genom att undersöka den statistiska relevansen i trender inom viktiga arbets kvalitetsaspekter och kartlägga mönstren i fråga om arbets kvalitetsens konvergens och divergens, ger rapporten en aktuell analys av förändringarna av arbets kvaliteten i EU, med nya insikter som kan användas som beslutsunderlag vid utformning av politiken.

Resultat

Fyra centrala arbets kvalitetsaspekter granskades: kompetens och självbestämmande (bl.a. medbestämmande på arbetsplatsen, kunskapskrav och utbildning), arbetsrisker (arbetsmiljörisker, fysiska krav), arbetsintensitet (arbetsbörda, ömsesidigt beroende mellan arbetsuppgifter) samt arbetstidskvalitet. Bedömningen av utvecklingen i hela EU inleddes med en

granskning av de allmänna trenderna inom arbets kvalitetsutveckling, följt av en analys av trenderna i fråga om konvergens och divergens.

Trender inom arbets kvaliteten i hela EU

Mellan 1995 och 2010 märktes statistiskt signifikanta uppåtgående trender i hela EU15 i fråga om utbildning och arbetstidskvalitet. Minskande nivåer av arbets kvaliteten konstaterades inom viktiga delar av arbetsorganisationen. Detta innefattade nedåtgående trender i fråga om medbestämmande på arbetsplatsen och kunskapskrav, samt ökande fysiska krav och arbetsbördor. Det tyder på en trend mot enklare och mer arbetsintensiva former av arbetsorganisation. Det fanns inget tydligt mönster av konvergens eller divergens som omfattade alla aspekter av arbets kvaliteten – under perioden 1995–2010 var varken harmonisering eller polarisering någon allmän tendens i fråga om arbets kvaliteten i hela EU15.

Konvergens: Konvergens mellan länderna kunde observeras i fråga om specifika komponenter av arbets kvaliteten. Utbildnings- och arbetstidskvalitet konvergerade i hela EU15 till följd av att kvaliteten ökade snabbare i länder med lägre nivåer av utbildnings- och arbetstidskvalitet. Detta förändringsmönster kan beskrivas som en "harmoniserad förbättring". Arbetsbördan konvergerade också i hela EU15 till följd av en snabbare ökning i länder med lägre arbetsbörda. Detta mönster kan beskrivas som en "harmoniserad minskning".

Polarisering: Specifika fall av polarisering konstaterades i länder där nivåerna av medbestämmande på arbetsplatsen och kunskapskrav redan var höga (exempelvis Danmark), vilka befäste sin ställning genom att divergera uppåt och därmed fjärma sig från många andra länder med en lägre nivå av medbestämmande och kunskapskrav. När analysen utökades till att omfatta EU27 konstaterades liknande resultat i fråga om arbetsrisker, arbetsintensitet och arbetstidskvalitet. De största skillnaderna fanns i samband med kompetens och medbestämmande. I fråga om

medbestämmande på arbetsplatsen konstaterades här, till skillnad från i EU15, inte någon övergripande ökning eller minskning och mer bevis för polarisering, medan det i fråga om kunskapskrav fanns bevis för en betydande ökning och inga uppenbara konvergens- eller divergensmönster.

Anledningar till divergens och konvergens

Institutionella särdrag: Medbestämmande på arbetsplatsen divergerade mellan länderna under perioden, främst på grund av en långsammare minskning i länder med hög grad av anslutning till fackföreningar. På samma sätt divergerade kunskapskrav mellan länderna på grund av en långsammare minskning i länder med högre grad av lönesamordning och strängare anställningsskydd i lagstiftningen. Arbetsrisker konvergerade mellan länderna på grund av snabbare ökning i länder med högre grad av lönesamordning och strängare anställningsskydd i lagstiftningen.

Institutionella system: De nordiska ländernas institutionella system verkar skydda medbestämmande på arbetsplatsen och kunskapskrav, då en minskning av dessa aspekter på arbets kvaliteten var tydlig i de andra landgrupperna. De institutionella systemen i de nordvästra länderna (exempelvis Storbritannien) verka bromsa ökningen av arbetsrisker och arbetsbördor.

Sysselsättning: För lågkvalificerade kontorsarbetare minskade medbestämmande på arbetsplatsen och kunskapskrav i snabbare takt, och utbildning ökade saktare än för övriga yrkesgrupper. Detta ledde till en konvergens med lågkvalificerade arbetstagare i manuella yrken inom dessa aspekter av arbets kvaliteten. För högkvalificerade arbetstagare i manuella yrken ökade arbetsmiljöriskerna fortare, vilket ledde till en större divergens från övriga yrkesgrupper.

Användning av datorer: Arbeten där datorer används i lägre omfattning kan kopplas till en snabbare minskning av medbestämmande på arbetsplatsen och en snabbare ökning av arbetsbördan.

Makroekonomiska faktorer och branschfaktorer: Faktorer som bruttonationalprodukt (BNP) och arbetslöshet hade knappt någon observerad effekt på divergensen eller konvergensen i fråga om arbets kvaliteten. Arbetsbördan var den enda aspekt som påverkades av makroekonomiska faktorer. Mer specifikt divergerade arbetsbördan mellan länder på grund av snabbare öknings av arbetsbördan i länder med hög arbetslöshet.

Individuella särdrag: Arbetstagarnas kön och ålder hade en begränsad effekt på divergensen eller konvergensen i fråga om arbets kvaliteten. Fysiska krav och arbetsbörda ökade dock betydligt snabbare för män, vilket innebar att nivån av fysiska krav och arbetsbörda divergerade mellan män och kvinnor.

Slutsatser

Det krävs resoluta politiska åtgärder om arbets kvaliteten ska fortsätta förbättras – ekonomisk utveckling, tekniska framsteg eller branschförändringar leder inte automatiskt till sådana förbättringar.

Nationella institutionella strukturer kan bidra till att skapa och upprätthålla en viss nivå av arbets kvaliteten. Exempel bland EU-länderna visar att en politik som stöder institutioner som fackföreningar, strukturer för kollektivförhandlingar eller anställningsskydd kan bidra till att förbättra arbets kvaliteten.

Förbättringar och positiv konvergens konstaterades inom de områden som täcktes bättre av formell politik och kollektivförhandlingar på lokal, nationell och europeisk nivå, exempelvis i fråga om utbildning och arbetstidskvalitet.

Minskning och polarisering i fråga om medbestämmande på arbetsplatsen och kunskapskrav tyder på att goda metoder inom arbetsorganisation (som i exempelvis de nordiska länderna) kanske inte har spridits mellan länderna i någon större omfattning, eventuellt beroende på att det krävs ett bredare institutionellt stöd för att de ska genomföras framgångsrikt och få större spridning.

De flesta minskningarna av arbets kvaliteten noterades inom områden som i stor utsträckning avgörs av företagen och som är svårare att formalisera i en statlig politik, som exempelvis arbetsorganisation. Här behövs en tvåstegsmetod – spridning av kunskap och god praxis i kombination med en stöttande sysselsättningspolitik.

Flera politiska strategier för förbättring av arbets kvaliteten behöver integreras för att spegla de olika sammanhängande aspekterna av arbets kvaliteten. Investering i kompetens kan visa sig vara ineffektivt om den form av arbetsorganisation som genomförs inte använder sig av kompetensen, medan ökad arbetsbörda kan undergräva förbättringar på arbetsmiljöområdet.

Politiska insatser i den mycket varierade europeiska institutionella kontexten bör kombinera "hårda" och "mjuka" insatser, exempelvis reglering och efterlevnadskontroll inom områden som arbetsmiljö, formell övervakning, måluppsättning, institutionaliserat ömsesidigt lärande samt incitament och goda exempel för utveckling av bra metoder.

Mer information

Rapporten *Convergence and divergence of job quality in Europe 1995–2010* (Konvergens och divergens i fråga om arbets kvaliteten i Europa 1995–2010) finns på <http://eurofound.europa.eu/publications>.

För mer information, kontakta forskningsledare Isabella Biletta på ibi@eurofound.europa.eu.